

СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.161.2'37+811.161.2'373.611

Ю. О. Арешенков

СХЕМАТИЧНА ФУНКЦІЯ «ДЖЕРЕЛО» В СТРУКТУРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

Арешенков Ю. О. Схематична функція «Джерело» в структурі інформаційного дискурсу.

У статті визначено комунікативно-прагматичні та мовностилістичні параметри одного з обов'язкових компонентів дискурсної схеми інформаційних повідомлень. Описано конструктивні та семантичні особливості структур на позначення джерела повідомлення.

Ключові слова: мовностилістичні параметри, дискурсивні схеми, інформаційні повідомлення.

Арешенков Ю. А. Схематическая функция «Источник» в структуре информационного дискурса.

В статье определены коммуникативно-прагматические и лингвостилистические параметры одного из обязательных компонентов дискурсной схемы информационных сообщений. Описаны конструктивные и семантические особенности структур, определяющих источник сообщения.

Ключевые слова: лингвостилистические параметры, дискурсивные схемы, информационные сообщения.

Areshenkov Y. O. Schematic function «Source» in the structure of informational discourse.

The article contains research of schematic function «source» in the structure of informative discourse. Constructional and semantic peculiarities on defining the source of information are described.

Key words: linguistic and stylistic characteristics, discourse schemes, informational messages.

За структурно-композиційною типологією інформаційні повідомлення належать до узуальних (частково регламентованих) текстів із властивими наративними схемами та макро- і суперструктурами. Спеціалістами з дискурсного аналізу вже визначено загальну схему новин та категоріальні схематичні функції: Заголовок, Лід, Головна Подія, Фон, Контекст, Історія, Коментар. У межах категорії можуть вичленовуватися свої підкатегорії, наприклад, категорія Коментар має підкатегорії Оцінка та Перспективи [1, 131].

У статті розглядається функція Джерело, що є релевантною для текстів інформаційних повідомлень, визначається її місце та роль у структурі дискурсу.

Відсилання до джерела повідомлення виникає переважно з необхідності розмежувати свій і чужий текст, що є характерним для наукових публікацій. Для інформаційного мовлення ця причина неактуальна, оскільки мова засобів масової комунікації за своєю суттю не є суб'єктивно-авторською. Зазначення мовця тут скоріше є маркером позиції чи особистого погляду, а не авторизації тексту. У своєму базовому виявленні функція Джерело має забезпечити достовірність інформації, що підтверджується авторитетністю (рідше – переконливістю) особи, від якої ця інформація одержана.

Посилання на джерело інформації найчастіше стосується авторів, що знаходяться поза власною кореспондентською мережею, маркування власної кореспонденції має іншу прагматичну спрямованість. Таким чином, майже автоматично маркуються повідомлення, офіційно подані до опублікування різними державними установами, громадськими організаціями, політичними структурами, корпораціями тощо, та репродуктивна інформація, відтворювана за публікаціями в інших виданнях. Джерело повідомлення (особа або інституція, від імені якої подається інформація) характеризується певним рівнем авторитетності, що, безумовно, впливає на рівень довіри до нього. Але в будь-якому випадку репортерський маркер дозволяє перенести відповідальність за достовірність висловленого з мовця на автора, тобто з передавача інформації на її джерело.

При спільній функціональній спрямованості, маркери джерела можуть варіювати свої комунікативно-прагматичні та граматичні параметри, що дозволяє виділяти їх різновиди.

I. Джерело повідомлення – засіб масової інформації. Позначається власною (рідше – загальною) назвою засобу / агенції в структурі вставної конструкції або частини складного речення. Комунікативно та стилістично цей тип є найбільш нейтральним, оскільки лише вказує на вторинність інформації і не передбачає оцінки її джерела. У номінації джерела практично ніколи не уточнюється вид засобу масової інформації – агенція, радіо, телебачення, газета. У випадках, коли ці слова входять до складу власної назви, така потреба відпадає: *Українська громада Італії виановуватиме жертв Великого Голоду на спільній молитві з Папою Бенедиктом XVI, **повідомляє "Радіо Свобода"*** (21.11.08 // Оглядач); *На дубайському курорті Atlantis відбулося шоу вартістю 15 млн. фунтів стерлінгів. Це найдорожче в історії свято, пише **"Газета.ру"** з посиланням на The Daily Telegraph* (19.11.08 // Українська правда).

У переважній більшості репортерський маркер має модель «дієслово (повідомлення) + власна назва», напр.: *Літак Адамкуса близько 17:23 приземлився у міжнародному аеропорту «Бориспіль», **передають Українські Новини*** (21.02.08 // Главред); *Як виявилось, найгірша екологія у 24 населених пунктах. Переважно це промисловий схід України, пише **"Сьогодні"*** (21.11.08 // Українська правда). Схема ускладнюється, якщо стандартний варіант може призвести до логічного непорозуміння чи стилістичної не-

вправності, напр.: *Блок Юлії Тимошенко веде переговори про створення коаліції з Партією регіонів. Про це виданню «КоммерсантЪ-Украина» повідомив народний депутат БЮТ Віктор Швець, що очолює юридичний департамент блоку* (10.11.08 // Майдан-ІНФОРМ).

Помітною є тенденція розташовувати маркер джерела в ініціальній частині тексту в кореспонденціях, зміст яких має ознаки сенсаційності та фактологічної неоднозначності. Наприклад:

У Києві «Ніссан» протаранив маршрутку

Як повідомляє Магнолія-ТВ, у столиці автомобіль "Nissan" протаранив маршрутний автобус (17.11.08 // Главред);

Під час автогонок в Таїланді загинули 9 осіб

Як повідомляє Газета.ru з посиланням на Reuters, під час гонок драг-рейсерів одна з гоночних машин вилетіла за огорожу, де перебували глядачі (23.11.08 // Главред);

Погода

Як повідомили нашому кореспонденту з Гідрометеоцентру, 21-22 березня у північних і західних областях України часом невеликий дощ (20.03.08 // Голос України).

Точне зазначення джерела інформації, а також особи мовця є ознакою журналістської сумлінності. До прикладу, якщо інформацію запозичено через посередника, то цей посередник номінується нарівні з автентичним джерелом. Зрозуміло, що така деталізація не стільки зорієнтована на адресата, скільки є свідченням професіоналізму ретельності та інформаційної надійності видання. Приклади: *Геологічна служба США повідомляє, що біля побережжя Пуерто-Ріко стався землетрус магнітудою 5,1. Повідомлень про жертви і руйнування немає, повідомляє Газета.ru з посиланням на Associated Press* (23.11.08// Главред); *ФІФА може визначитися з країнами-господарками чемпіонатів світу 2018 і 2022 років вже наприкінці 2010. Про це повідомляє "СЭ" з посиланням на Reuters* (23.11.08 // Чемпіон).

Останній приклад засвідчує менш частотний, а отже комунікативно важливіший, варіант оформлення репортерського маркера як самостійного висловлення. Нами були засвідчені і приклади прямого вираження аналізованої функції, що підтверджує її прагматичну доцільність у текстах інформаційного стилю:

БЮТ щодня кує коаліцію з «регіоналами»

Блок Юлії Тимошенко веде переговори про створення коаліції з Партією регіонів. <...>

За даними «proUA», ключовою умовою створення коаліції з БЮТ є квота Партії регіонів на пост прем'єр-міністра, а також ряд постів в економічному блоці уряду, у тому числі і пост голови ДПАУ.

Джерело: «proUA» (10.11.08 // Майдан-ІНФОРМ).

2. Джерело повідомлення – офіційна інституція або посадова особа. Позначається назвою установи, організації або її підрозділу. Граматич-

но оформлюється як і попередній маркер. Прагматична функція – посилити достовірність інформації. Приклади: **Конституційний Суд України заявляє, що відкрив конституційне провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції (конституційності) розпорядження Кабінету Міністрів «Про припинення Угоди між Кабінетом Міністрів України та компанією «Венко Інтернешнл Лімітед» про розподіл вуглеводнів, які видобуватимуть у межах Прикерченської ділянки надр континентального шельфу Чорного моря» №740 від 21 травня 2008 року. Про це УНІАН повідомили в прес-службі Конституційного суду.** (21.11.08 // Майдан-ІНФОРМ); 27 лютого у Шевченківському районі на вул. Мануїльського, 5/9 приблизно о восьмій годині вечора горіли речі у спільному коридорі будинку, **інформує «Главред» прес-служба ГУ МНС у місті Києві** (28.02.08 // Главред); **Компанія Microsoft оголосила, що вже за півроку запустить безкоштовну систему комп'ютерного захисту** (18.11.08 // Українська правда).

Подібну прагматичну функцію – посилення достовірності інформації – виконує репортерський маркер, який вказує, що джерелом повідомлення є офіційна посадова особа. Прізвище автора та назва посади можуть стояти як на початку повідомлення, так і в іншому місці. Приклади, що подаються нижче, функціонально однотипні з попередніми, а відмінності мовного оформлення не мають суттєвого характеру, що дозволяє говорити про семантико-граматичний варіант маркера (2).

Особливістю цього варіанту є те, що він практично завжди супроводжується паралельним репортерським маркером, це, очевидно, посилює достовірність повідомлюваного, а також суб'єктивізує висловлюване. Названа функція забезпечується дієсловами тематичної групи «Мовлення» — *розповідати, зауважити, о/повідати, констатувати, заявляти тощо* — натомість більш частотних *інформувати, передавати, повідомляти, писати, і т. ін.* (тематичної групи «Сповідання»): **Представники російського руху "Наші", затримані в Києві в суботу, мають намір подати заяву в прокуратуру України. Про це заявив "Інтерфаксу" керівник моніторингової групи руху в Південній Осетії Костянтин Голоскоков** (23.11.08 // Українська правда); **"У мене є дані, - повідав чернівецькій газеті "Час" депутат облради Роман Ванзуряк, - що тепер формуються списки контррабандистів, котрим буде дозволено монопольний ввіз товарів через кордон"** (20.10.08 "Сільські вісті"); **На запитання кореспондента УКРІН-ФОРМу про вплив на хід дискусії в рамках зустрічі начальників Генеральних штабів України і НАТО політичної нестабільності в Україні, генерал-майор зауважив, що ця тема не порушувалася взагалі, адже військові керівники НАТО переконані у надійності української системи цивільного контролю над збройними силами** (14.11.08 // Майдан-ІНФОРМ).

3. Джерело повідомлення – конкретна особа-коментатор інформації. Ще вищий рівень суб'єктивізації, а також стилістичної варіативності

спостерігаємо в текстах, де джерело повідомлення є водночас коментатором. Інформація та коментар до неї, як правило, належать особі, авторитетність якої є загальновідомою або спеціально зазначається. У змісті повідомлення міститься експліцитно виражена авторська оцінка повідомлюваного. Маркер дозволяє дистанціюватися від оцінки автора, незалежно від того, чи суперечить вона позиції редакції засобу масової інформації. Коментарним текстом притаманний особливий структурно-комунікативний тип заголовка, у якому називається мовець-коментатор та подається ключова теза, найчастіше у формі цитати. Наприклад:

Ігор Кріль: «Політичну кризу створив Блок Юлії Тимошенко»

Лідер партії «Єдиний центр» Ігор Кріль вважає, що в Україні має бути сильна президентська влада, і упевнений, що його політична сила обов'язково потрапить до складу парламенту майбутнього скликання (21.11.08 // «Главред»);

Гавриш вважає, що РФ озвучила надмірну ціну на газ

Перший заступник секретаря РНБО Степан Гавриш вважає, що озвучена попередня ціна на постачання газу з Росії до України є надмірною для української економіки. Про це він заявив на брифінгу по закінченні засідання РНБО у п'ятницю. «Зрозуміло, що ціна на газ, яка була оголошена журналістами з Москви, є надмірною для української економіки в умовах кризи, і може мати надзвичайно непрогнозовані наслідки для економічного планування наступного року», - сказав Гавриш, пише «Ліга» (21.11.08 // «Главред»);

Кучма: "ПР перетворюється в партію втрачених можливостей"

Колишній Президент (1994-2005 рр.) Леонід Кучма вважає, що Партія регіонів перетворюється в політичну силу втрачених можливостей. Про це він сказав в інтерв'ю "Газеті 2000".

"Просто смутно, що регіонали все помітніше перетворюються в політичну силу втрачених можливостей", – казав він. На його думку, ПР так і не стала партією новаторів, тією політичною силою, яка могла б забезпечити інноваційний розвиток (21.11.2008 // INTV).

Перенесення акценту з інформації на коментар потребує посилення особистісної модальності викладу, чому великою мірою сприяє активізація функції Джерело. У наведених прикладах ми можемо чітко зафіксувати помітну прагматичну та структурно-композиційну роль адресатного маркера, бачимо також і більшу варіативність його мовного вираження.

4. Джерело інформації невизначене. Цей тип в інформаційних текстах зустрічається рідко. Узагальнена, «розмита» фіксація джерела певною мірою дозволяє зняти із засобу масової інформації відповідальність за достовірність опублікованої новини чи повідомлення. На відміну від типів 1, 2, 3 тут відсутні власні іменники, ба більше – взагалі випускається суб'єкт інформації. Наприклад: *Містом ширяться страшні чутки у зв'язку зі світовою кризою – про сотні тисяч нібито вже звільнених, про затишшя на*

*всіх будівництвах, про невиплати зарплат, про величезні черги за тими продуктами, які за будь-яких криз зникають з прилавків магазинів першими (18.11.08 // «Главред»); На дубайському курорті Atlantis відбулося шоу вартістю 15 млн. фунтів стерлінгів. <...> **Організатори стверджують**, що це піротехнічне шоу було видно з космосу (19.11.08 // Українська правда); **Поліція також повідомляє**, що другий дебошир побив свою дружину, що летіла разом з ним в Ейлат, і облив стюардесу вмістом пляшки (17.11.08 // Українська правда).*

Те, що навіть у другорядних з погляду суспільної значущості повідомленнях міститься посилення на джерело, підтверджує важливість розглядуваної функції для текстів інформаційного стилю.

Отже, схематична функція Джерело є обов'язковим компонентом інформаційного дискурсу. Основна комунікативна мета репортерського маркера — визначити або скорегувати рівень достовірності повідомлення, що передається.

В інформаційних текстах коментарного підстилю позначення особи-коментатора дозволяє посилити переконливість певних тверджень або дистанціюватися від них.

У межах загальної категорії Джерело чітко розмежовуються чотири різновиди репортерських маркерів залежно від комунікативного статусу суб'єкта повідомлення, яким можуть виступати засіб масової інформації, офіційна інституція або посадова особа, конкретна особа-коментатор, невизначена особа.

Література

1. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / А. Т. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.